

Yaqut ABDULLAYEVA,
ADMİU-nun dosenti,
əməkdar artist

Zülfü Adigözəlov və Azərbaycan muğam sənəti

Milli musiqimizin osası sayılan muğam və xalq mahnılarımızın, təsniflərimizin ifası sahəsində sözün həqiqi mənasında məktəb yaradan, xələfləri üçün qiymətli irs qoyub gedən görkəmli sənətkarların xatirəsi unudulmazdır. Bu irsi təkrar-təkrar öyrənən xanəndələrimiz sənət aləmində həmişə müvəffəqiyyət qazanmış, onu yeni çalarlarla, ifaçılıq dost-xətti ilə tamamlamışlar.

Zülfü Adigözəlov 1898-ci ildə Şuşa qəzasının Qaradolaq kəndində anadan olmuşdur. O, Gəncəbasardakı şöhrətli hamyerciləri Məşədi Cəmil Əmirova və Musa Şuşinskiyə pənah götürəndə 20-ci illərin ortalarına.

Qısa bir vaxtda təcübüli sənətkarlardan öyrənə-öyrənə ustalığını artıran Zülfünü Gəncə və ətraf rayonların şənliklərinə həvəslə dəvət etməyə başlayırlar.

Zülfüyə Bakıya gəlmək, yalnız toylarda deyil, səhnədə, radioda oxumaq lazım idi.

1922-ci ildə Şuşa toyalarının birində Zülfü əvəzlənəməz xanəndəimiz Cabbar Qaryaqdoğlu ilə qarşılaşdı. Cabbar onun sırası xanəndə olmadığını gördü və anladı ki, bu cavanın yalnız toylara deyil, bütün Azərbaycana çatması sözü və səsi var.

Ustad Cabbar Zülfünü Bakıya dəvət etməklə Abşeronda efo binadan qaynar muğam höyatının bir qədər də canlanmasına və irəliləməsinə təkan verdi.

Təsədüfi deyil ki, Bakıda, Abşeron kəndlərində Zülfünü çox sevirdilər. Bəki əhli Zülfüqara (Zülfünün əsl adı idi) olan məhəbbətini ifadəsi olaraq «Zülfü əmi» - deyə tanınmış və tanınmışdır. Bunun bir nişanəsi də xanəndəyə sonsuz ehtiram bəsləyən muğamsevərlərin öz övladlarına onun adını verməsidir.

Bakıya yeni gəlidiyi vaxtlarda Üzeyir Hacıbəyov və Müslüm Məqomayev Zülfünün səsinə diqqətdən sonra ona operada işləməyi məsləhət görürlər. 1929-32-ci illərdə Zülfü Adigözəlov operanın solisti oldu. O, açıq konsertlərdə çıxış etməklə yanaşı aktyorluq da edirdi. «Leyli və Məcnun»da onun Məcnunun atası rolunu necə yanaqlı, necə təsirli ifa etməsinə Yaver Kolontərlə həmişə rıqqətlə yada salırdı.

Zülfü özü musiqinin, sənətin Məcnunu idi və Məcnun «atası» olmuş Zülfü sənətə aşıqlığı, Məcnunun sədəqəti ilə bağlılığı övladlarına irs qoyub getdi.

1930-40-cı illər Azərbaycan xalq musiqisinə, muğam ifaçılığına Zülfü Adigözəlovun ən təqdirəlayiq müsbət təsiri onun sözü hörmət hissini bərqərar etməsi oldu.

30-cu illərin ən dəb müğənnilərindən biri kimi Zülfünün

oxusu «dili» yenidən açılan, təzə-təzə yalnız səsi yox, həm də musiqili olan Azərbaycan filmlərindən də eşidilirdi. Bunlardan «Kəndlilər», «Sobuhi», «Bakılılar» kimi filmləri göstərmək olar.

Z. Adigözəlovun bizə ərməğan etdiyi oxuları arasında səsin qüvvəti baxımından ən üstünü 1938-ci ildə lentə alınmış «Rast» muğamıdır. Bütün hissələri klassik səliqə-səhmanla ifa edilmiş 2 valdan ibarət muğam bir ülgü, meyar oxu kimi öz qiymətini itirməyəcək.

Zülfüyə qədər həmin muğam heç bir xanəndə tərəfindən şöbələrə arıdıqlığı ilə düzgün ifa olunmamışdı. Təsədüfi deyil ki, Niyazi özünün «Rast» simfonik muğamında bu ifadan istifadə edib və həmin muğamda «Əlində sizin qurbanı» mahnısını da məhz Zülfü Adigözəlov ifa edib.

Bundan başqa dəhi bəstəkarımız Fikrət Əmirov da özünün «Şur» və «Kürd Ovsarı» simfonik muğamlarında Zülfünün ifasından istifadə edib.

Zülfü Adigözəlov oxuduğu muğamlar üçün müvafiq qəzəllər seçmək qabiliyyətinə də malik idi. Ustad xanəndə qəzəlin sözlərini çox gözəl, səlis tələffüz edir, çox aydın şəkildə dinləyiciyə çatdırırdı. Bu baxımdan onun Füzuli, Nəsimi, Seyid Əzim Şirvani, Vahid və başqa şairlərin qəzəllərini ürəkdan, həm də ustalıqla oxuduğunu xüsusi qeyd etmək vacibdir.

1948-ci ildə lentə yazılan «Mən gedirəm Zəngilana» xalq mahnısını o qədər ustalıqla oxumuşdur ki, sonralar heç bir müğənni bu mahnıya müraciət etməyib. Çünki həmin mahnıda çoxlu incəliklər, boğaz işləmələri tələb olunurdu.

Sevindirici haldır ki, xalq artisti, bəstəkar Səid Rüstəmov «Nəbi», «Dedim bir buse ver», «Kəlikli» və s. mahnılarını Zülfünün ifasında nota salmışdır.

Zülfü Adigözəlovu digər xanəndələrdən fərqləndirən cəhət onda ki, səs-boğaz xırdalıqları idi. O, muğamlarda heç bir xanəndənin ifa etmədiyini, daha dəqiq desək, ifa edə bilmədiyini nəfəsləri, xırdalıqları dinləyiciyə çatdırmağı bacarırdı. Ən osası isə, mahir sənətkar bir muğamdan digərinə çox ustalıqla moduliyasıya edirdi. Məsələn, deyək ki, «Bayatı-Şirzə» oxuduğu yerdə. Bir də gördün moduliyasıya edib keçdi «Səğah», «Səğah» oxuyub ürəyini boşaldıandan sonra təzədən böyük ustalıqla qayıdırdı «Bayatı-Şirzə»yə. O, nə oxuyurdusa, gözəl oxuyurdu. Ona musiqinin rəssamı deyirdilər. Vurduğunu incə xallarla, sənsindəki məlahətli muğama, mahnıya böyük ustalıqla sanki naxış vururdu.

Azərbaycan musiqi sənəti çoxəstlik inkişaf yolu keçmişdir. Onun kökləri əsrlərin dərinliklərinə gedib çıxır. Keçmişin klassik musiqi sənətlərinin, muğamlarının yaradıcıları və qoruyucuları olan xanəndələr yüksək sənətkarlıq məharəti ilə fərqlənirlər. Xan Şuşinski, Ağabala Abdullayev, Zülfü Adıgözəlov kimi ölməz muğam sənətkarlarımızın adı Azərbaycan musiqisinin tarixinə əbədi həkk olunmuşdur.

Zülfü pəşan xanənda idi. Həmin bacarığı sayısında o, «Heyrat» da, «Mənsuriyyə» da, «Kürd-şahnaz» da oxuyub. Zülfü cyni istedad və məharətlə «Qarabəğ şikəstəsi»ni də oxuya bilirdi, «Kəsmə şikəstə»ni də.

Zənnimcə, bunun səbəbi səsini hara qədər işləməsində deyil, oxu fəlsəfəsində, sənətkarın daxili dünyasında, oxuduqlarına hansı baxış bucağından yanaşmasındadır.

Təxminən 50-ci illərdə Zülfü Maşıtağa klubunda konsert verəndən sonra Ələkbər Şahid bu misraları bədahətən onun üçün demişdir:

*Yazıb Yəhid qəzəli, aşiqin pənahı nədir?
İslama zövq verib, Zülfünün günahı nədir?
Bəmdə Zülfü ola, İslamın «Səgahı» nədir?
Şahidəm Zülfünün dəstəgahına, pəssaxlığına,
Ürofa əhli olub, qabili-insanlığına.*

Xalq artisti, mərhum xanənda Əbülfət Əliyev etiraf edirdi ki, «Aydın, səlis oxumağı Bülbüldən, muğamdan muğama keçməyi Zülfüdən öyrənmişəm». O xatirələrinin birində belə deyirdi:

«Bakıya təzə gəlmişdim. Məni Nardaran kəndlərinə toya çağırmışdılar. Həmin toyda Nəriman adlı bir ağsaqal mənə Əbülfət, mənim üçün bir «Rast-Humayun» oxu deddi. Dedim, Nəriman dayı, olmaz ki, «Rast»ı ayrı, «Humayun»u ayrı oxuyum.

Dedi, bilirəm, ayrı-ayrılıqda oxuya bilərsiniz. Amma istəyihrəm, görürəm sən muğamdan-muğama keçəndə istisoyuqluğu bililir, yoxsa yox?

Mən «Rast-Humayun» oxuya bilmədim və həmin günü çox pənt oldum. Gecə yata bilmədim. Səhər təzədən Zülfü dəyiyə zəng vurdum və dünən Nardaranda başqa belə bir iş gəldiyini danışdım. Zülfü dayı dedi ki, gəl öyrədim. O mənə «Rast»dan «Humayun»a keçməyin yolunu öyrətdi. İndi mən istədiyim muğamdan başqasına keçə bilərəm».

Zülfünün davamçısı, xalq artisti Əlibaba Məmmədovun sözlərini xatırlatmaq istərdim: «Zülfü bəy muğamlarımızı gözəl bilirdi. Həm də ona inə nəxişlər vururdu. Qulaq asanda ilk baxışdan adama elə gəlirdi ki, bundan asan oxumaq yoxdur, kim istəsə də istəyirdim ki, onu yamsılayım, boğazım yorulurdu. İndi bax, gör necə böyük xanənda idi! Bizdə iki cür oxumaq var. Ümumiyyətlə, xanəndəlikdə bir var muğam məyosini orta oxumaq, bir də var, orta zil oxumaq. Biz, yəni məyos orta oxuyan xanəndələr hamılıqla Zülfüyə borcluqdu. Məsələn: Əbülfət Əliyev, İldırım Həsənov, Sahib Şükürov, Tələt Qasımov... Amma orta zil oxuyanların hamısı Xan Əmiyə borcludurlar. Yaquub Məmmədov, Arif Babayev və başqaları.

Xalq artisti İslam Rzayev öz xatirələrində belə söyləyir: «Bir gün Seyid Şuşinskiddən soruşdum ki, Ağa, (biz ona belə müraciət edirdik) Zülfü müəllim necə xanəndədir?!

– Nə danışsən, ay oğul, Zülfünün yerin kim verər? Onun kimi sənətkar varmı? – dedi. – Birincisi, Zülfü gözəl ifaçıdır. İkincisi, Zülfü bilici xanəndədir, üçüncüsü, Zülfü dinləyiciləri tam razı salan sənətkardır. Daha hansılarını deyim...»

Deciyanlar bir daha sübut edir ki, Zülfü Adıgözəlov əsl məktəb idi. Onun üslubunu davam etdirmək heç də asan deyil.

Qulu Əsgərov, Əlibaba Məmmədov, Təhfi Əliyeva, Zeynəb Xanlarova, İslam Rzayev, Teymur Mustafayev, Tələt Qasımov, Arif Babayev, Ağaxan Abdullayev, Alim Qasımov... kimi xanəndələrin təkmilləşməsində ustad xanənda Zülfü Adıgözəlovun böyük rolu olmuşdur.

Həmin xanəndələrin əksəriyyəti Asaf Zeynəli adına musiqi məktəbində Zülfü müəlliməndən aldığı sənət məyosinin ömürlərinin sonuna qədər onlara bəş edəcəyini söyləyir, iftixar hissi ilə böyük qəzəlxan xanəndəmiz Zülfü Adıgözəlovdən danışır, onu uca və müqəddəs hissələrlə yad edirlər.

Onun səsi möcüzəli gözəlliyə malik, şifəli, sırbaşa ürəyə axan, yayım qızmarında diş sızıldadan, ciyər yangısını sərindənə bəlalə suyu kimi səf idi...

Nə yaxşı ki, belə oxunan məhn və muğamların bir neçəsinin lent yazısı Azərbaycan radiosunun «Qızıl fond»unda saxlanılır.

Zülfü Adıgözəlovun ən böyük üstünlüklərindən biri məhz varlığında, ifasında muğamın musiqi gözəlliyi ilə şərin söz və mənə yaradıcılığı dərinləndirənə dayaraq, üroyinin və beyninin süzəcəyindən keçirərək canatayan səsə qaynaq etməsi idi. Ona görə də dinləyən adı adam da, şərdən bixəbərdə hər addımda boy verən peşakarlığın səhrinə düşərək heyran qalırdı.

Zülfü Adıgözəlovun ifaçılıq sənəti sözün əsl mənasında yaradıcı sənətdir. Onun üslubunda bir cəhət diqqət cəlb edir. Bu, onun bəm və orta təstirasına malik olması, cyni zaman-də muğamı bütöv-dəstəgək şəkildə oxumaq məharətidir. Bu xüsusiyyət onun ifaçılığını sosiyyələndirən başlıca məziyyətlərdəndir.

Zülfünün dünən oxuduğu səhər oxuduğuna bənzəmədi. O da «Şur» idi, bu da. Lakin söz dəyişirdi, sözün dəyişməsi oxuya da təsir edirdi. Bu günkü «Şur» dünənki ilə müqayisədə başqa naxişlər, ayrı bəzoklər qazanırdı.

Həm də Zülfü oxuduğu muğamda işlətdiyi hər mürasımı, hər kəlməsini sərəst, aydın dila gətirirdi, bir para digərleri kimi sözləri namüəyyən səsələr qatışığına döndürmürdü.

Zülfünün toylara çox aparılmırmış – az qala həftənin 5 gününü məclislərdə oxuyurmuş. Amma bu qədər yüksək dərəcəyəndən də əl çəkmirmiş, 50-ci illərin ortalarında Asaf Zeynəli adına orta itxas musiqi məktəbində, bir müddət 12 saylı musiqi məktəbində, bir ara Aşqam gənclər məktəbində çalışırdı. O,

tələbələrə muğamın inceliklərini çox təmkinli və xüsusi həvəslə öyrədirdi. Bu zaman hər tələbənin sos imkanlarını, nəyi daha yaxşı qavraya bildiyini nəzərə alıb ona özünəməxsus məsləhətlər verirdi. Ustad sənəkarın o vaxt verdiyi məsləhətlərə bu gün də ehtiyac var – desək yanlışdır.

Zülfü müəllim həmişə deyirdi:

«Muğam bizə nəsilərdən əmanətdir, görək onun qədrini bilək, onu sevdiyək, yaşadaq. Görək xanənda muğamı tam qaydasında oxusun, ona yersiz bözək-düzək vurmazın, necə deyirlər, onun qol-qabırğasını sındırmazın. Ulularımızdan bizə yadigar qalan muğam gələcək nəsillərə necə var elə də çatdırılsın. Oxuyanda qəzəlin nəqə-vergülünə fikir verin, sözləri düzgün tələffüz edin. Belədən muğam daha ürəyə yaltar, bəyənirlər...»

Zülfü istəyirdi ki, tələbəsi ilk gündən düzgün oxumaq vərdişi qazansın, şirin xallar vursun, asan yolla gətməsin, muğam necə tələb edirsə, elə də oxusun, əsl xanənda kimi yetişsin.

Müəllimlik çəqi, öyrətmək istəhi canında olduğundan radioda, televiziya da lap tanınmış oxuyanların ifasını eşidib əyinti seçən kimi dəstəyi qaldırıb zəng çalır. Zəng vurduğunun qolbına toxunmasın deyə, ehmallıca «O cür yox, bu cür oxusan, bir az da yaxşı olardın» - deyib yanıları düz yola yönləndirmiş.

Əbülfət Əliyev, Şövkət Ələkbərova, İldırım Həsənov, Səra Qodimova, Əlibaba Məmmədov, Sahib Şükürov, Hacıbaba Hüseynov, Tələt Qasımov və çox-çox başqaları Zülfü Adıgözəlovün qarşısında şagird kimi oturub ondan dərslər almaları da, ustadın çox şey öyrənilər.

Muğam və xanəndəlik sənətində öz yolunu, öz üstünlüyü,

öz dost-xattını tapmış bu ifaçıların hər biri eyni zamanda sənət ömürləri boyu avazlarında Zülfü təsirlerini yaşadıqlar. Həmişə də Zülfüdən bəhrələndiklərini fəxrli etiraf ediblər.

Musiqi tariximizdəki «Zülfü məktəbinin varlığını isbatı son almış ləhdə mövcud olan yol, bu yolun davamçıları olmayan əməllərdir».

Urməvilərdən, Marağayılardan uzanaraq şaxələnən, gəlib İslam Abdullayevə, Məhbəyli Homido çatan sonota Zülfü qoşuldu. Zülfüyə Hacıbaba bəndə oldu. Hacıbaba Alimi çəkdi, Alimin işinə çox gənclər yığıldılar.

Muğam və onun ifaçılarını yaşadan daim nəsillər arasındakı rabitə, ötürüclülük olub, Zülfünün bir xidməti kökə, rüşqələrə bağlıdırsa, digər xidməti o köklər üstündə yeni ləvhələr yetirməyə qadir olması, həmişə öyrənməsi, tədqiqçiliyə, yam-slamığa qapılıb qalmadan irəliləməsi, öz təkrarsız çöhrəsini tapmasıdır. Sənəkarın xoşbəxtliyi ona bənzəməklə istəyənlərinə, ona oxşamaqlarından, onun kimi oxumalarından iftixar duyularını bəlləyəndə idi. Məhz ardıcılıqları, davamçıları, onun yoluyla gələnlər, ona bənzəməklə öyünənlər oldu ki, Zülfünün ömrü bitmədi. Adı, xatirəsi, yolu yaşadı, davam etdi. Zülfü yolunu davam etdirənlərin hər biri nə qədər ucalsa, nə qədər ali zirvəni fəth etsə, bu parlaqlığın bir şöəsi də hər vaxt Zülfüyə yönələcək.

Muğam sənətimizin inkişafı və təbliğində müstəsna rolunu oynayan Zülfü Adıgözəlovün mədəni irsinin gənclər musiqiçiləri tərəfindən öz edilməsinə və ondan hətərlə bəhrələnməsinə bu gün də ehtiyac duyulur...

Ədəbiyyat

1. Ü. Hacıbəyov. Azərbaycan xalq musiqisinin əsasları. Əsərləri, c.2, B.1965.
2. M. İsmayilov. Azərbaycan xalq musiqisinin janrları. B. 1960.
3. N. Məmmədov. Azərbaycan muğamları («Azərbaycan xalq musiqisi» kitabında) B.1981.
4. U. Qaraçı. El şənlikləri xanənda üçün ən böyük məktəbdir. «Ekspress» qəzeti, 19 yanvar 1999-cu il.
5. M. Əyyubova. Ötən əsrlərin xanəndəlik sənəti. «Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənəti» qəzeti, 10 aprel 2004-cü il.
6. Zülfü Adıgözəlov. ASE, I c. B.1976.

Təqdim etdi: ADMİU-nun muğam sənəti fakültəsi - 16.01.2007.

Rəyçi: ADMİU-nun muğam kafedrasının müdiri, xalq artisti C.Əkbərov.

Zulfu Adigozalov and Azerbaijan mougham.

Summary.

Azerbaijan music art has the century – old development history. The creatives and protectors of the classical music wealth, moughams distinguish themselves for consummate craftsmanship. The names of deathless mougham craftsmen as Khan Shushinski, Agabala Abdullayev, Zulfu Adigozalov are engraved on Azerbaijan music history.